

***Аннотация.** В статье на основании образовательных документов, монографий, справочной литературы, научных исследований, информационных порталов рассматриваются некоторые аспекты ресурсной базы информационных источников, их дидактические функции в высшей филологической школе.*

***Ключевые слова:** высшая филологическая школа, будущий учитель украинского языка, информационные источники, электронные пособия, дидактические функции.*

Andriy Semenog

Resource base of informative sources and their didactic functions at high philological school

***Summary.** Some aspects of resource base of informative sources and their didactic functions at high philological school are examined on the basis of educational documents, monographs, certificate literature, scientific researches and informative portals in the article.*

***Key words:** high philological school, future teacher of Ukrainian, informative sources, electronic manuals, didactic functions.*

УДК 372. 461: 001

**Олена Семеног,
м. Київ**

**НАУКОВІ ЗАХОДИ ЯК ЗАСІБ ВИЯВУ
КУЛЬТУРИ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ
ДОСЛІДНИКА**

Логічно вибудована стаття чи дисертація ще не остаточною підставою для її успішної презентації на науковій конференції, семінарі чи засіданні спеціалізованої вченої ради. Саме наукові заходи уможливають апробацію отриманих результатів і водночас стимулюють потребу в подальшому фаховому саморозвитку. Тут демонструють, ілюструють, роз'яснюють матеріали, які розкривають сутність пропонованих новинок, публічно обговорюють творчі здобутки вченого, обмінюються досвідом. Під час наукових дискусій більш виразно виявляються особистісні якості, морально-етичні, духовні цінності і, безумовно, наукова мовна культура дослідників.

Культуру наукової мови кінця ХХ – початку ХХІ століття досліджують різні галузі наук. Функціональна стилістика вивчає особливості мовних норм у зв'язку з різними функціональними

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

стилями, лінгвістична прагматика – цілі учасників спілкування і методи їх досягнення, ставлення людини до власного і чужого мовлення, лінгвістика тексту розглядає норми побудови, структурно-стилістичні особливості тексту, психолінгвістика – процеси мовотворчості, сприйняття мовлення та співвіднесеність цих процесів із системою мови. Науковці розглядають проблеми писемної та усної форм наукового мовлення, його адресованості, діалогічності, експресивності (Н. Арутюнова, Н. Милованова, М. Кожина, Т. Михайлюк, Л. Славгородська та ін.), композиції та зв'язності, інтертекстуальності наукового тексту (О. Баженова, М. Котюрова, Н. Данилевська та ін.) поняття мовної норми, наукового стилю, наукової комунікації (Ф. Бацевич, А. Пилинський, С. Ермоленко, А. Коваль, Л. Мацько, В. Парашук, О. Семенюк, О. Сербенська, Т. Симоненко, Л. Струганець та ін.). Однак низка питань, що стосуються концептуальних підходів до виховання культури наукової комунікації, в тому числі електронної, молодого покоління вчених, ще очікують на свого дослідника.

У межах статті з урахуванням теоретичних надбань і практичного досвіду розглянемо особливості мовно-стилістичної культури учасників наукових заходів, зокрема акцентуємо увагу на комунікативних функціях електронних презентацій виступів, з'ясуємо мовно-етикетні кліше наукової дискусії.

У контексті інтелектуально-креативних вимог професійно-педагогічної діяльності наукові заходи, зокрема конференції виступають ефективним засобом активізації науково-дослідної діяльності студентів, аспірантів і викладачів, популяризації і пропагування наукової роботи. Процес конференції передбачає чіткий порядок роботи заходу. Для проведення конференції створюють організаційний комітет, що визначає тему або проблему обговорення, складає попередній тематичний план конференції, список запрошених і публікує або розсилає тематику конференції можливим учасникам із пропозицією подати заявки на участь у конференції із зазначенням відомостей про учасника, назви його повідомлення або доповіді. На підставі отриманих заявок готують програму конференції.

Мовні кліше інформаційного повідомлення стандартні: вказують навчальний заклад, наукову установу, яка проводить науковий захід, і власне назву самого заходу. В основній частині пропонують тематику пленарного (загального) і секційних засідань або напрями конференції, зазначають вимоги до статей чи

тез, які надсилають на адресу оргкомітету.

Під час засідань науковий етикет вимагає звертання на ім'я та по батькові, а також на прізвище з використанням слів *пане, добродію*. Часто виникають труднощі при називанні прізвищ виступаючих: якщо виступає жінка, слід використовувати формулу „*Слово надається професорові Коваль*”, коли чоловік – „*Слово надається професорові Ковалю*”. Звертанням *колего* бажано послуговуватися науковцям однакового *статусу*.

Ефективності наукового виступу сприяє його електронна презентація (від лат. *praesento* – передаю, англ. *Presen* – представляти) наукового тексту, спосіб подання наукової інформації за допомогою мультимедіа-можливостей – зображення, звуку, відео, які відповідають за зорове, слухове, кінестетичне сприйняття інформації. Основною одиницею електронної презентації в середовищі PowerPoint є *слайд*, або кадр інформації (кольорове або чорно-біле фотографічне зображення, що проєктується на екран), створений з урахуванням ергономічних вимог візуального сприйняття інформації. Текстові матеріали становлять *електронний текст*, писемне текстове утворення, що розміщене на електронному носії та може бути подане в комп'ютерній мережі. Адресат має змогу не лише прочитати електронний текст, а й прослухати звукові файли чи переглянути відеофайли, приєднані до такого тексту. Електронні тексти виконують комунікативні функції *привернення уваги* (виділення назви електронного тексту за допомогою зміни кольору та шрифту) та *інформування* (повідомлення, ознайомлення з текстом). Головним комунікативним завданням адресата при сприйнятті електронного тексту, є перехід від пасивного до активного засвоєння поданої в тексті інформації. Використання електронних презентацій дозволяє значно підвищити інформативність й ефективність повідомлення, адже одночасно задіяні зоровий і слуховий канали сприйняття. Результати досліджень (за В. Єфремовим) показують, що ефективність слухового сприйняття інформації становить 15%, зорового – 25%, а їх одночасне включення підвищує ефективність сприйняття до 65% [2]. До того ж наявність тексту наукової доповіді у вигляді електронної презентації уможливило організування самостійної роботи з подібним ресурсом. Основними недоліками презентацій вважають непідготовленість, надмірні надії на досвід та імпровізацію, надлишок інформації, багатослівність інформації, невдалий спосіб її подання. Тому, готуючи презентацію, бажано

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

відслідковувати, щоб пропонована інформація була максимально простою, але не спрощеною і відповідала рівню підготовленості аудиторії.

Найважливішими принципами розробки електронних презентацій дослідники вважають:

- *оптимальний обсяг* (значна кількість слайдів викликає втому і відволікає від суті певного дослідження; слайди мають виконувати функцію доповнення, уточнення інформації, не повинно бути некоментованих слайдів);

- *урахування вікових особливостей і рівня підготовки глядачів* (потрібно забезпечити розуміння смислу кожного слова, речення, поняття, схеми, графіка);

- *науковість і достовірність* (яскраві картинки, інформація не мають суперечити реальним фактам);

- *урахування особливостей сприйняття інформації з екрана* (коли глядач читає текст з екрана комп'ютера, мозок працює в уповільненому режимі; якщо ж інформація подана у графічному вигляді – мозок працює швидше). Бажано текстову інформацію звести до мінімуму, скористатися схемами, діаграмами, рисунками, фотографіями, анімаціями, фрагментами фільмів. До того ж поняття й абстрактні положення сприймаються легше, якщо супроводжуються конкретними фактами, цитатами, відеофрагментами. Важливим є співвідношення кількості різних елементів презентації та їх послідовність. Можливе застосування ефекту раптовості і розмаїття анімаційних прийомів з допомогою Power Point XP;

- *естетичність* (кольорове поєднання, витриманість стилю в оформленні слайдів, не бажано, щоб тон відволікав увагу від розташованого на ньому тексту; слід враховувати і розміри залу, де відбудеться науковий захід). Теплі кольори (червоний, помаранчевий, жовтий) стимулюють; холодні (синій, фіолетовий, голубий, зелений) – заспокоюють; нейтральними є світло-рожевий, сіро-голубий, жовто-зелений, коричневий; поєднання двох кольорів істотно впливає на зоровий комфорт, а деякі (зелені букви на червоному фоні) можуть привести навіть до стресу. Краще сприймається поєднання білого шрифту на темно-синьому фоні, лимонно-жовтого на червоному, чорного на білому, жовтого на синьому. Білий колір вважають найсильнішим засобом виразності.

Кольорова схема має бути однаковою на всіх слайдах, це створює відчуття зв'язності, наступності, стильності,

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

комфортності. Фон є елементом другого плану і повинен виділяти, відтіняти, підкреслювати інформацію на слайді, але не заступати її. Обираючи шрифт для вербальної інформації, слід урахувати, що прописні букви сприймаються важче, ніж рядкові. Відношення товщини основних штрихів шрифту до їх висоти складає 1:5. [2]. Варто пам'ятати, що вплив мультиплікації тим сильніший, чим коротший її показ. Будь-який анімаційний об'єкт знижує сприйняття матеріалу, відволікає від суті, порушує динаміку уваги. Оптимальна кількість тексту на екрані – не більше 6 слів у 6 рядках. Бажані рисунки, графіки, використовуючи які, теж слід зберігати відчуття міри. Застосовуючи відеофрагмент (для 10-хвилинної доповіді – орієнтовно 1 хвилина), доцільно спочатку пояснити, з якою метою його подано, відтак прокоментувати побачене як ілюстрацію основної ідеї доповіді. Від слайдів краще розташуватися зліва (так іде погляд слухачів – зліва направо) і користуватися презентером, щоб керувати презентацією дистанційно. Тексти у презентації повинні бути компактними. Усі положення, визначення, висновки слід побудувати на науковій основі: логічно (щоб легко простежувалися логічні зв'язки між викладеними поняттями), доступно (текст має бути зрозумілим, нові терміни вимагають пояснення), однозначно (єдине тлумачення тексту), лаконічно (максимально короткий текст), завершено (логічно завершений зміст кожної частини текстової інформації). Текст доповіді необхідно не читати, а виголошувати. Це створює у глядачів відчуття того, що доповідач вільно володіє текстом і впевнений у собі. Щоб домогтися цього, слід кілька разів уголос прочитати текст, намагаючись вкlastися у відведений часовий інтервал. Обов'язково потрібно продумати у виступі можливості імпровізації. Проведена на відповідному рівні конференція не лише підтверджує належний рівень виконаної наукової роботи, а й представляє учасника наукового діалогу, полілогу, дискусії як мовну толерантну особистість. Особливостями наукового діалогу є наявність мовця й активного слухача, зверненість на адресата, підготовленість учасників, серед характерних мовних ознак – ситуативність, еліптичність, перевага розповідних і питальних речень, речень-заперечень. Характерною ознакою дискусії є наявність єдиної теми, її завдання – досягнення учасниками згоди стосовно означеної проблеми. Значну увагу дискусії і діалогу приділяли Сократ, Платон, Аристотель. Видатні грецькі філософи вважали, що пізнання та розкриття сутності проблеми неможливе

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

без урахування думки іншої людини. Дискусії Платона ґрунтувалися на розробленні системи аргументів (доказів). Поширеними способами аргументування в дискусіях були “супровідні” методи: ілюстрації, конкретизації за допомогою фактів, аналогії, знаходження суперечностей тощо. Дискусії середніх віків полягали в різноаспектному розгляді питання. Організатором дискусії був лектор, який обирав тезу і заперечення, Кожному з учасників необхідно було аргументами підтримати тезу і відповісти на питання. У курсі риторики, запропонованому Феофаном Прокоповичем, подано такі поради щодо проведення дискусії: дуже важливо глибоко вивчити питання, з якого буде дискусія, а також погляд на нього супротивника; кожен має піклуватися про ясність мови, уникати всього, що робить її темною і двозначною; не треба зловживати прикрасами та показним блиском – це завжди викликає підозру в хитрощах, відшукати істину можуть лише простота й щирість; слід думати про те, що буде відповідати на запитання опонент, передбачати його відповіді; насамперед необхідне суворе і старанне дослідження власних тез – на істинність, на помилки; варто дотримуватися миру і дружньої прихильності між тими, хто сперечається [4, с. 45, с. 67, с. 71]. Український музикознавець і фольклорист Дмитро Ревуцький (1881 – 1941) радив: коли хочеш переконати слухача або читача у правдивості запропонованої теми, необхідно, щоб слово твоє було зрозумілим, тема – переконливо обґрунтованою, мовлення – багатим, правильним і приємним; той, хто прагне бути бажаним співрозмовником, повинен багато знати, особливо історію, філософію, етику, естетику [3, с.23-34]. Підготовка наукової дискусії охоплює такі етапи:

1. Визначення орієнтовних меж теми дискусії. Перевірка чіткості і зрозумілості слів та понять теми, проблеми, у разі потреби – використання наукових і словниково-довідкових видань.

2. З'ясування основних структурних компонентів дискусії та їх ролі в обговоренні означеної теми: початок (встановлення контакту із співрозмовниками; окреслення мети, проблем і актуальності дискусії; активізація уваги); інформування (виклад інформації в обраний спосіб: повідомлення, пояснення, опис, характеристика); власне дискусія: аргументація (коректне наведення доказів на захист сформульованих тез) і контраргументація (коректне наведення доказів для нейтралізації антитез, заперечень, непогоджень із співрозмовником); прийняття

рішення і підбиття підсумків.

3. Визначення джерел інформації з дискутованої теми й ознайомлення з ними.

4. Порівняння різних підходів, вибудовування власного погляду на дискутовану проблему або приєднання до певної тези чи позиції автора.

5. Проектування своїх дій як учасника дискусії: прогнозування вірогідних заперечень і зауважень співрозмовника, можливих контраргументів і оптимальної форми реакції на них з метою переконання.

6. Визначення можливих варіантів завершення дискусії, вибір найдоцільнішого.

7. Аналіз своєї мисленнево-мовленневої діяльності під час дискусії.

Для участі в науковій дискусії важливо виробляти уміння ставити запитання, зіставляти і порівнювати факти, давати оцінку подіям, робити висновки; приєднуватися до висловленого погляду; припиняти розмову чи змінювати її напрям; висловлювати прохання, згоду чи незгоду; встановлювати контакт із співрозмовником, підтримувати його увагу тощо. Важливо дотримуватися постулатів англійського філософа-лінгвіста Пола Грайса, що ґрунтуються на таких принципах: 1) принцип кількості (“Не говорити більше чи менше, ніж потрібно для виконання поточних цілей діалогу”); 2) принцип якості (“Не говорити того, що вважаєш хибним або для чого не маєш достатніх підстав”); 3) принцип відношення (“Не відхиляйся від теми”); 4) принцип способу (“Висловлюйся ясно”, “Уникай незрозумілих виразів, уникай неоднозначності, будь лаконічним, будь організованим”). Манера проведення дискусії відрізняється (в ідеалі) високою культурою поведінки, неупередженості і вимагає від сторін високого рівня компетентності щодо предмету спору. Як складний вербальний аргументаційний процес, дискусія є різновидом наукової суперечки, тобто словесного змагання між двома або кількома особами щодо певного наукового питання, за якого кожна із сторін доводить свою думку. Предметом суперечки є положення і судження, що підлягають обговоренню шляхом обміну різними поглядами. За кількістю учасників виділяють суперечку-монолог (людина сперечається сама із собою), суперечку-діалог (суперечка двох осіб), суперечку-полілог (суперечка між кількома чи багатьма особами). Залежно від мети суперечки російські лінгвістки Людмила Введенська і

Людмила Павлова розрізняють *суперечку для пошуку істини* (приносить задоволення учасникам, розширює знання про предмет суперечки, зміцнює віру у власні інтелектуальні сили); *суперечку для переконання* (з метою переконати опонента в чомусь, схилити на свій бік, зробити одностороннім); *суперечку для перемоги* (для самоствердження учасника суперечки); *суперечку заради суперечки* (для задоволення примхи, пихи одного з учасників) [1, с. 123-124].

Мистецтво суперечки вимагає певного досвіду і майстерності. Успіх суперечки та її продуктивність значною мірою залежить від рівня культури, ерудиції, життєвого досвіду, а також знання правил публічної суперечки (чітко визначати предмет і свою позицію у суперечці; не відходити від головних положень суперечки, з повагою ставитися до інших учасників суперечки, зберігати витримку і самовладання).

Під час суперечки використовують різні синтаксичні конструкції для передавання сумніву у достовірності формулювань співрозмовників (*Ваше положення про ... здається мені децю сумнівним; Шановний пане, ці аргументи не зовсім переконливі, підтвердіть, будь ласка, фактичним матеріалом*); спростування аргументів іншого учасника (*Уявімо, що Ви отримали позитивний результат, тоді як пояснити те...; Ці факти, як показують проведені нами спостереження, не підтверджені*); доказ антитези (*Вважаю за потребу навести такі приклади; Підтвердженням цьому є публікація ...*).

Ефективним засобом як переконання, так і формування нових поглядів вважають також полеміку (від гр. *polemikos* – войовничий) – тип дискусії, метою якої є утвердження певних цінностей з використанням коректних прийомів. При спільних рисах дискусія і полеміка мають відмінні риси. Метою дискусії є з'ясувати й зіставити різні погляди та досягати певного ступеня згоди між учасниками або спільного рішення стосовно теми дискусії, мета полеміки – захистити й утвердити власну думку через спростування думки супротивника. Учасниками дискусії є опоненти, полеміки – її суперники, конкуренти.

Тему дискусії формулюють заздалегідь, засоби і прийоми дискусії повинні бути коректними і прийнятними для всіх учасників; у полеміці допускають експресивність, ситуативність. Усі усні жанри наукової комунікації вимагають досконалого володіння словом, правильного і доречного використання його виражальних засобів.

Основне в науковій дискусії – фахове обговорення проблеми. Виступи учасників часто кваліфікують як виступи-запитання і виступи-відгуки. Виступ-запитання є розгорнутим міркуванням полемічного характеру, що містить відповідь на одне або кілька запитань. Під час формулювання питань використовують такі синтаксичні конструкції: *як давно ви займаєтесь цим питанням (цією проблемою)...; що ви маєте на увазі, коли говорите...; чим ви можете обґрунтувати вашу позицію щодо...; мене цікавить питання використання, застосування... в ...; якою методикою (якими методами, матеріалами) ви користуєтесь для (під час)...*

У виступі-відгуку представлена авторська позиція стосовно проблеми, що розглядається учасниками дискусії. Він може мати такі синтаксичні формули: *цікаво було почути...; без сумніву, доповідач переконливо виклав суть проблеми; хочу зауважити, що...; практика підтверджує, що... тощо.*

Під час наукової дискусії важливо дотримуватися і принципу “комунікативної співпраці”, що виявляється в коректності висловленої критики й етичному оформленні негативної оцінки, яку за науковим етикетом слід пом'якшувати.

Отже, наукові заходи уможливають апробацію отриманих результатів і водночас стимулюють потребу в подальшому фаховому саморозвитку. Саме під час наукових діалогів, дискусій виробляються самостійність, оригінальність висловлювання, вміння обґрунтовувати чи спростовувати хибні думки, опановується мистецтво аргументованої полеміки. У такий спосіб дослідник набуває професійного досвіду, відбувається його суспільне визнання в середовищі фахівців.

Література

1. Введенская Л. Деловая риторика / Людмила Введенская, Людмила Павлова. – М.: Феникс, 2010. – 496 с.
2. Ефремов В. С. Методические рекомендации по созданию электронных презентаций / Ефремов Владимир Семенович [Электронный ресурс]. – Режим доступа 03.12.2010: <[http // imc.tomsk.ru/files/img/file/metod/metod_efremov_presentac.doc](http://imc.tomsk.ru/files/img/file/metod/metod_efremov_presentac.doc)>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
3. Ревуцький Д. Живе слово / Дмитро Ревуцький. – Львів, 2001. – 198 с.
4. Смирнов В. Г. Феофан Прокопович / Виктор Смирнов. — М.: Соратник, 1994. — 222 с.

Елена Семенов

Научные мероприятия как средство выражения культуры научной коммуникации исследователя

Аннотация. В статье рассматривается языково-стилистическая культура участников научных мероприятий: акцентировано внимание на коммуникативных функциях электронных презентаций выступлений, представлена характеристика речевых клише научной дискуссии. Доказывается необходимость в совершенствовании умений дискутировать, используя разные способы аргументации.

Ключевые слова: научные мероприятия, исследователь, культура научной коммуникации исследователя, научная дискуссия.

Olena Semenog

Scientific events as agent of culture expression of scientific language of researcher

Summary. The article is devoted to the linguistic and stylistic culture of participants of scientific events: the attention is focused on the communicative functions of presentations, performances, also language and etiquette cliché of scientific discussion is characterized. Proved the need to improve skills convincingly show thoughts, to discuss, using different methods of argumentation, to make dialogue, following the rules of speech etiquette.

Key words: Scientific event, researcher, scientific language culture of researcher, scientific discussion.

УДК 008:504

**Георгій Філіпчук,
м. Київ**

**ЕКОЛОГІЧНА ОСВІЧЕНІСТЬ І КУЛЬТУРА В
КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Людство перебуває у безперервному розвитку. Щоб задовольняти свої виправдані і невиправдані потреби воно дедалі більше вимагатиме від Природи різноманітного ресурсу. За оцінками фахівців на протязі найближчих 25 років споживання енергії в світі зросте на 55%, а видобуток з надр палива – на 85%. Проте похід людини на Природу, навіть з благими намірами, часто обертається проти неї. Природні катаклізми час від часу нагадують про всезростаючі загрози на регіональних і глобальному рівнях.

Висновки, зроблені міжнародною групою експертів,